

Ülenurme Gümnaasium

Kristjan Grau

Aspergeri sündroom

Uurimustöö

Juhendajad: Katrin Pruulmann

Viive Peiker

Ülenurme 2013

Ülenurme 2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1 ASPERGERI SÜNDROOMI OLEMUS.....	4
1.1 Autismi geneetilised põhjused	4
1.2 Aspergeri sündroom (ASD).....	5
1.3 Sümptomid, mis viitavad autismile	6
1.3.1 Laste sümptomid	6
1.3.2 Täiskasvanute sümptomid.....	7
1.4 Sümptomite areng.....	8
1.4.1 Sümptomite areng eelkoolieas.....	8
1.4.2 Sümptomite areng varases koolieas.....	8
1.4.3 Sümptomite areng teismeeas	9
1.5 Aspergeri eelised	11
2 KUULSAD INIMESED ASPERGERI SÜNDROOMIGA.....	12
2.1 Albert Einstein Aspergeri-isikuna (14. 03. 1879 – 18. 04. 1955)	12
2.2 Amadeus Mozart Aspergeri-isikuna (27. 01. 1756- 5. 12. 1791).....	13
2.3 Isaac NewtoniAspergeri-isikuna (4.01. 1642- 20.03. 1727).....	14
2.4 Sündroomi avastaja Hans Asperger sündis (18. 02. 1906 - 21. 10. 1980)	15
2.5 Esimene tuntud Asperger- Adrian Lamo (sünd. 1981)	16
3 EMPIIRILINE UURIMUS	18
3.1 Eesmärgid ja ülesanded:.....	18
3.2 Metoodika ja valim:.....	18
3.3 Arutelu tulemused:.....	19
3.4 Järeldused:.....	22
KOKKUVÕTE.....	23
LISAD.....	24
KASUTATUD KIRJANDUS.....	25

SISSEJUHATUS

Antud teema on töö kirjutajale eluliselt vajalik, sest uurimustöö autor ise on diagnoositud selle sündroomiga. Probleemi käsitlemine on oluline, sest sageli ei oska ka teised ühiskonnaliikmed suhelda isikutega, keda peetakse autistideks.

Töö eesmärk:

- selgitada välja probleemid, mis takistavad autistil suhtlemist teiste inimestega,
- töötada välja soovitused autistiga suhtlemiseks.

Uurimisküsimused:

Milliseid haigusest tingitud probleeme oma igapäevaelus tajuvad Aspergeri sündroomiga inimesed?

Milliseid lahendusi pakub teadus Aspergeri sündroomiga toimetulekuks?

Uurimusülesanded:

- lugeda vastavat erialakirjandust ja teha sobiv valik,
- konsulteerida erialaspetsialistidega,
- süveneda oma haigusloosse ja töötada välja konkreetsete käitumisjuhised ja elurežiim haigusega toimetulekuks,
- tutvuda inimestega, kellel on diagnoositud sama haigus.

Töö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis antakse ülevaade Aspergeri sündroomist nii lastel kui ka täiskasvanutel. Juhitakse tähelepanu nende olulistele teguritele, millega tuleb arvestada kõigil, kes puutuvad kokku seda haigust põdeva inimesega.

Teises peatükis tutvume kuulsustega, kes põevad Aspergeri tõbe. Info nende kohta on tõlgitud inglisekeelsetest allikatest.

Kolmandas peatükis toon välja probleemid, mis takistavad töö kirjutajal kui Aspergeri sündroomiga isikul igapäevase eluga toimetulekut.

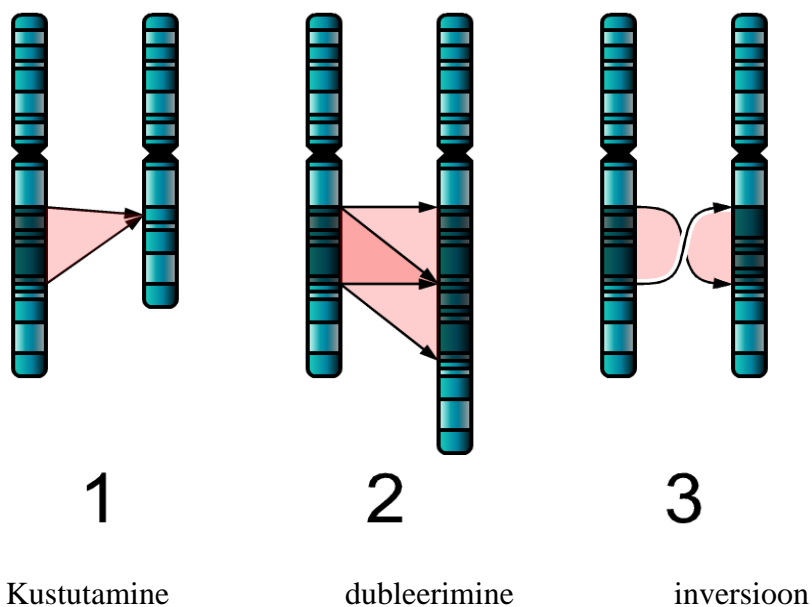
Töö kirjutajana tänab doktor Katrin Pruulmanni asjatundliku erialase abi eest.

1 ASPERGERI SÜNDROOMI OLEMUS

Tänapäeval on Aspergeri sündroom psühhiaatrias üks kõige enam kõne all olevatest seisunditest. Ilmselt on Aspergeri sündroom paljudel täiskasvanupsühhiaatria patsientidel, kellele on õige diagnoosi leidmine varem raske olnud. Laste- ja noortepsühhiaatrias on suhteliselt sageli Aspergeri sündroom suurte sotsiaalsete koostööprobleemidega poistel ja osal tüdrukutest. (Gillberg ,2003 ,15)

1.1 Autismi geneetilised põhjused

Autismil on tugev geneetiline alus, kuigi autismi geneetika on keeruline ja on ebaselge, kas ASD (*Asperger Syndrome Disorder*) seletatakse rohkem haruldaste mutatsioonide suurte toimetega või haruldaste multigeenidega suhet tavaliste geneetiliste variatsioonidega. Üldjoontes baseerub autism kromosoomi mingi lõigu kustutamises, dubleerimises või inversioonis (joonis1).

Joonis 1. Kromosoomide kõrvalekalded, mis on segatud autismi. 1 – kustutamine, 2 – dubleerimine, 3 – inversioon.

Komplekssus tekib tänu koostoimele mitmete geenidega, keskkonnaga ja epigeneetiliste teguritega, mis ei muuda DNA-d, kuid muudavad pärilikkust ja mõjutavad geenide ekspressiooni.

Mitmed tõendusmaterjalid viitavad ühe põhjusena sünapsi häirele.

Uuringud, kus tegeleti geeni asendumisega hiirtel, näitasid, et autismi sümptomid on tihedalt seotud hilisema arengu sammudega.

Mõnda aega arvati, et rutiinne vaksineerimine võib tingida autistlikke sümptomeid. Toetuseta teooriad süüdistavad vaktsiini „ülekoormuses” (<http://en.wikipedia.org/wiki/Autism>).

1.2 Aspergeri sündroom (ASD)

Tänapäeval on Aspergeri sündroomil vähemalt 4 definitsiooni, mida teaduslikus kirjanduses kasutatakse. Esimesed süstemaatilised diagnoosikriteeriumid esitasid esimesel rahvusvahelisel Aspergeri sündroomi kongressil Londonis 1988. aastal Carina ja Christopher Gillberg. (Gillberg, 2003, 17)

Aspergeri sündroomi diagnostilisi kriteeriume on mitmeid (Gillberg, 2003, 19-22). Põhiteoses „Aspergeri sündroom“ on kasutatud Aspergeri sündroomi varianti, mille defineerisid Carina Gillberg ja Christopher Gillberg (vt. lisa 2).

Aspergeri sündroomi ei saa täie kindlusega diagnoosida enne isiku nelja-aastaseks saamist ja tavaliselt mitte enne kooliiga. See sõltub osalt sellest, et esimestel eluaastatel on sümptomid mõnikord nõrgad või mitteiseloolumikud, ja osalt sellest, et mõnel juhul on esialgu kaalutud või pandud muid diagnoose ja iseloolumik Aspergeri - problemaatika on varju jäänud. (Gillberg, 2003, 17)

Autism ehk endassesulgumus on pervasiivne arenguhäire, millele on iseloolumik psüühika hälbinud ja/või kahjustatud areng ning häirete avaldumine kolmes valdkonnas: vastastikuses sotsiaalses mõjutamises, suhtlemises ja piiratud stereotüüpses käitumises.

Autismile peetakse iseloolumikuks inimsuhetest eemaldumist ja nende asendamist omaloodud fantaasiamaailmaga, suhtlemishäireid ning tavalisest erinevat maailmatunnetust. Autismi esinemissagedus on 3–4 last 10 000 kohta. Sagedasem on see häire poiste hulgas: 3–4 poissi ühe tüdruku kohta. Järjekindla õpetuse ja tegelusraviga on võimalik aidata autistil arendada igapäevaelus vajalikke oskusi, kaasa arvatud oskust suhelda. Paljud autistid jäävad aga terve elu jooksul sõltuvaks pidevast kõrvalisest abist. (<http://en.wikipedia.org/wiki/Autism>)

1.3 Sümptomid, mis viitavad autismile

1.3.1 Laste sümptomid

Tavaliselt märgatakse mitmeid erinevusi tavapärasest arengust (näiteks laps ei viipa osutades, ei lehvita „head-aega“ jne. 12. elukuu jooksul ja võib mitte öelda ühtki sõna esimese 16 elukuu jooksul).

Laste sümptomid, mis viitavad autismile:

- Esimestel aastatel on areng eakaaslastest aeglasem,
- Varasematel aastatel ei vaata kellelegi silma
- Vähe või üldse mitte sõnu esimese 16 kuu jooksul,
- Ei reageeri oma nimele,
- Ei suuda seletada, mida ta tahab,
- Tundub, et on kurt,
- Imelikud liikumisteedkonnad,
- Ei naerata, kui talle naeratatakse,
- Ei ole huvitatud teiste lastega koosolekust (Symptoms of Autism and Pervasive Developmental Disorder, 2012).

Lapsautistid ei räägi eriti teiste omavanuste lastega, vaid pigem täiskasvanutega.

Autistid ei vaata kellelegi silma, kuna see on nendele ülimalt ebamugav tunne. Öeldakse, et see on sama hea, kui vaadata silma koerale (Adult Autism Symptoms, 2012).

Aspergerid on mingil alal väga osavad ja samas mingil alal väga oskamatud. Näiteks oli ka Mozart Aspergeri sündroomiga, kuid ometigi geniaalne muusika alal (Kikkas, 2012.)

Autismiga inimeste aju töötab teistmoodi kui tavainimestel, näiteks kõndimisel. Tavainimesel töötab mingi tegevuse käigus enamik ajuosi. Autistil on korraga aga töös mõned üksikud aju osad ning seepärast võib tunduda ta kõnnak veidi imelik.

1.3.2 Täiskasvanute sümptomid

Täiskasvanute sümptomid, mis viitavad autismile:

- halb kommunikatsioon,
- sotsiaalne kohmakus,
- vajaduse puudumine intiimsuse järele,
- puudub emotsionaalne kontroll,
- ajataju on halb,

Aspergeri sündroom on üks autismispektri häiretest.

Aspergeri sündroomi esinemist on uuritud kõige rohkem Põhjamaades.

Esimene uuring viidi läbi Göteborgis 1980.aastatel. Järgmine uurimus viidi läbi 1990.aastatel spetsiifilise eesmärgiga üles leida kõik Aspergeri sündroomiga juhtumid 1500 koolilapse seast. Selgus, et 0,36 % oli klassikaline Aspergeri sündroom ja sama paljudel olid autismispektrihäired, mida ei suudetud Aspergeri sündroomina klassifitseerida (Gillberg, 2003, 30).

Võime järeldada, et diagnoosimine on väga keerukas ja vajab hoolsat kontrollimist. Selgus, et seda sündroomi esineb poistel 4 korda enam kui tüdrukutel. Selgus ka see, et Aspergeri sündroomiga tüdrukutel on sümptomid poistest veidi erinevad (sealsamas, 30).

Poistel on selgeid sümptomeid palju sagedamini kui tüdrukutel ja vaid iga viies juhtum on tüdruk. Arvatakse, et ainult pooled selle sündroomiga isikutest pöörduvad lapsepõlves psühhiaatri poole. Täiskasvanueas on diagnoosimine keerulisem ja abi otsinud isikud saavad sealt sageli muu diagnoosi (sealsamas, 32).

1.4 Sümptomite areng

Aspergeri sündroom on enamasti kaasasündinud või tekkinud sünnitusel või esimestel eluaastatel saadud ajukahjustusest, kuid sümptomid ei avaldu enne isiku 4-aastaseks saamist. Seetõttu diagnoosi ei panda enne kooliiga (Gillberg, 2003, 33).

1.4.1 Sümptomite areng eelkoolieas

Väikelastel on sageli häiritud unerütm, ainitine pilk ja liigne detailihuvi. Paljud tunduvad olevat kangekaelsed ja ei talu, kui nende rutiini häiritakse (sealsamas, 35).

On oluline teada, et Aspergeri sündroomiga laste häireid vanemad ja lähedased ei taju. Kõige sagedamini märgatakse vihapurskeid, mis on seotud rutiinide katkestamisega. Murelikuks teeb vanemaid ka see, et lapsel ei ole sageli sõpru.

1.4.2 Sümptomite areng varases koolieas

Aspergeri sündroom diagnoositakse tavaliselt lapse koolieas. Koolieas on olemas kõik sündroomile tüüpilised sümptomid, esinedes silmnähtaval viisil, mida ei saa teisiti tõlgendada (Gillberg, 2003, 40).

Seda iga iseloomustab lapse äärmuslik enesekesksus, võimetus näha asju teise inimese vaatenurgast. Sageli torkab silma vajadus öelda välja kogu tõe. Aspergeri sündroomiga laps ei oska sotsiaalset situatsiooni hinnata ega taipa, et teatud asju lihtsalt ei sobi öelda. Tihti keeldub Aspergeri sündroomiga laps täiskasvanumaailma nõudmisi tunnistamast (sealsamas, 42).

Need lapsed ei tunne huvi ka sõprade vastu ja tegelevad oma hobidega.

Neil lastel on sageli märgatavad erihuvivid ja suurepärased faktiteadmised. Erihuvi on alati isoleeritud nii, et teiste valdkondade vastu huvi ei teki. Sundmõtted ja rutiinides kinniolemine on Aspergeri sündroomi puhul reegel, tulles selgelt esile koolieas (sealsamas, 44).

Keelelised iseärasused on Aspergeri sündroomi puhul reeglilik ja probleemid on universaalsed, sageli on kõne areng olnud hiline, ka arusaamisega seotud probleemid on tavalised. Aspergeri sündroomiga isikutel on kerge valesi mõista metafoorselt keelt või väljendeid. Seepärast pole harvad keelelistest väljenditest põhjustatud arusaamatused (sealsamas, 45).

Palju neist lastest räägivad ebaselgelt või takerduvad kõneldes, enamikul on väga monotoonne hääl. Vestluses nendega tekivad pausid, sest neil on raske vestluse sisu taibata (sealsamas, 46).

Mitteverbaalse suhtlemise probleemid on silmnähtavad kõikidel juhtudel. Tegemist võib olla näomiimika vaesusega, näoilme ja žestide puudumise, vähesuse või stereotüüpse ja halva distantsitunnetusega teiste inimestega suheldes (Gillberg, 2003, 46).

Aspergeri sündroomiga käib kaasas eriline motoorika ja neid isikuid võib ära tunda nende eriliste iseäralike liigutuste järgi. Neil püsivad stereotüüpsed liigutused, mis eriti ilmnevad tugeva erutuse korral (sealsamas, 47).

Kui Aspergeri sündroomi lapsi kiusatakse, võib diagnoosimine viibida, sest masendus võib sümptompildi diagnostikat raskendada (sealsamas, 47).

1.4.3 Sümptomite areng teismeeas

Paljudel Aspergeri sündroomiga isikutel lisanduvad teismeeas sekundaarsed raskused, mis takistavad diagnoosimist. Neil esineb depressiivseid seisundeid, ka erinevaid sorti identiteediprobleeme ja antisotsiaalset käitumist. Sageli ilmneb nende vähene huvi isikliku hügieeni vastu (Gillberg, 49).

Neil on sageli ebatavaline veetunnetus ja võivad areneda sundtoimingud, näiteks sage kätepesimine, nagu näiteks peategelasel Adrian Monk'il filmist „Monk“.

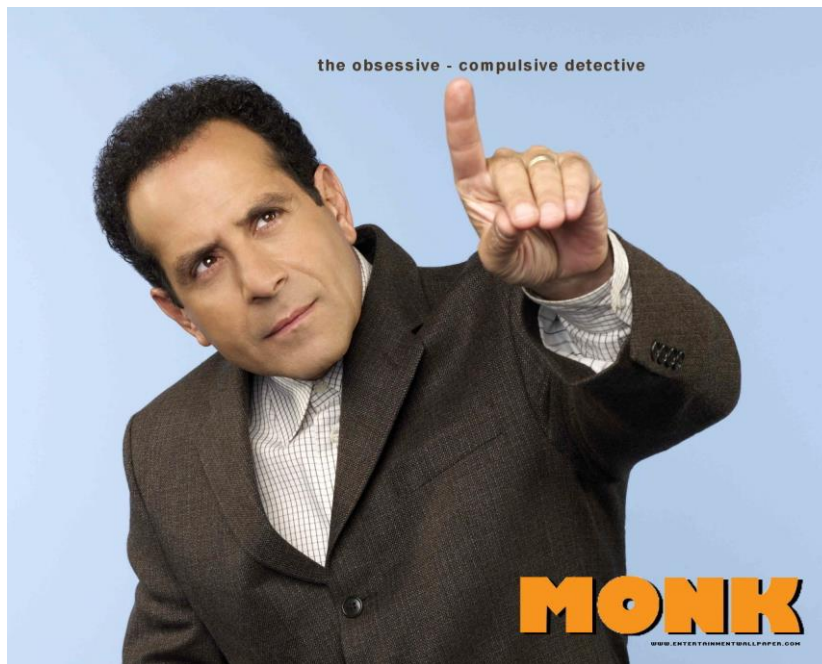

Foto1. Peategelane Adrian Monk samanimelisest filmist.

Suurt meelehärmi valmistab kooliskäimine. Aspergeri sündroomiga noorukid ei näi taipavat, miks koolitööle on vaja täielikult pühenduda, arvates, et õpetajate asi on heade tulemuste saamiseks õpilastesse entusiasmi sisendada (sealsamas, 50).

Paljud on pedantsed toidu suhtes, mõned hakkavad taimetoitlasteks, võib areneda *anorexia nervosa* (Gillberg, 51).

Sageli, kui teismeline suunatakse hinnangu saamiseks uuringutele, on algseks diagnoosiks depressioon või sotsiaalne käitumishäire. Probleemi lähemal analüüsimisel võib siis ilmned, et depressioon on kergekujuline ja seda tuleks pidada sekundaarseks probleemiks, mis on tekkinud Aspergeri sündroomi alusel (sealsamas, 52). Kõige parem on, kui see sündroom diagnoositakse varases koolieas, kui sündroomi kliiniline pilt on kõige iseloomulikum.

Selle häire diagnoosimist raskendab sageli teiste häirete komorbiidsus. Kliiniline psühholoog Angela Jakobson kirjutab oma teaduslikus artiklis, et komorbiidsus on „ühe või enama haiguse või psüühikahäire esinemine lisaks põhihaigusele või psüühikahäirele (Jakobson, 2013, 524).

Foto 2. Aspergeri sündroomiga kõrvaltegelane Karla (paremal) seriaalist „Waterloo Roadi kool“

Foto 3. Aspergeri sündroomiga Karlat kehastab näitleja Jessica Baglow

1.5 Aspergeri eelised

Aspergeri tüüpilised eelised (ühel konkreetsel isikul ei tarvitse avalduda need kõik, vaid enamasti esinevad mõned) on järgmised:

- intelligentsed,
- hea mälu,
- õpivad asju kergesti, eriti kui nad on sellest huvitatud,
- paljudest saavad teatud aladel eksperdid,
- mõnedel on väga hea tähelepanu ja suudavad olla väga süvenenud,
- paljud on väga organiseeritud ja on head analüüsijad,
- tihti on nad osavad haruldastel aladel,
- mõtlevad sellistele asjadele, mille peale tavaline inimene ei tule (Kikkas, 2011).

Intellektuaalne andekus on paljude Aspergeri-inimeste suurim rikkus ja asjaolu, mida tuleb igal juhul ära kasutada. Tuleb panustada nende sotsiaalsete oskuste arendamistele ja süstida neisse eneseusku.

2 KUULSAD INIMESED ASPERGERI SÜNDROOMIGA

Diagnoosimisel on kasutatud kahte erinevat terminit: Aspergeri sündroom ja Aspergeri-isik

Vastupidiselt levinud väärarusaamale, et Aspergeri sündroom on moodsa ühiskonna haigus, on selle häire kujunemislugu väärilikalt pikk. Ajaloost on teada terve rida kuulsusi, kellel teadlased on diagnoosinud selle puude. Nende seast on kuulsaim Albert Einstein.

2.1 Albert Einstein Aspergeri-isikuna (14. 03. 1879 – 18. 04. 1955)

Albert Einsteinil olid raskused sotsiaalses suhtlemises, tal oli tundlik kompimismeel. Ta oli väga intelligentne, kuid leidis, et emakeel on raske. Tal oli suuri raskusi koolis õppimisega. Einsteinil olid autismispektrihäired, mis diagnoositi hiljem ning seetõttu ei saanud ta õigel ajal vajalikku abi, mida paljud autistlikud lapsed vajavad. Vaatamata oma kõrgele intelligentsusele, ei leidnud ta väärilist kohta ühiskonnas, sest puudusid suhtlemisoskused. Kuna tema sotsiaalne läbikäimine teiste inimestega oli viletsal tasemel, oli tal vaatamata oma kõrgele vaimsusele raske ka tööd leida.

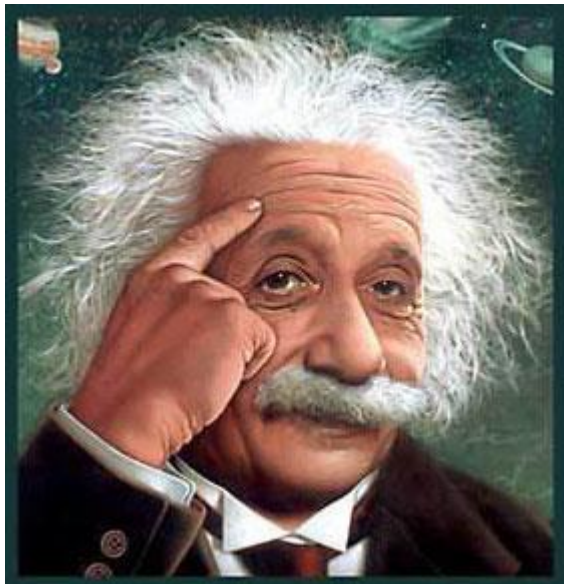

Foto 4. Albert Einstein

Paljud teised autistid olid väga konkreetsed värvide, tekstuuride ja lõhnade suhtes ning nad valisid sageli toitu. Einstein ei hoolinud sellest, mida ta sõi. Tema hoolimatus söögi suhtes oli teistsugune kui tavalistel inimestel. Kõik autistid on erinevad ja seetõttu on tagantjärele võimatu määratleda, kas see isik tuleks liigitada autistikks või on tal mõni teine autismispektri häire.

Einsteinil oli suhe serblanna Mileva Marić'iga, kellega ta lõpuks abiellus ja kolm last sai. Abielu tundus olevat üsna keeruline. Kuigi Einstein armastas ja hoolis oma lastest, ei sallinud ta seda, et

lapsed teda puudutavad. See kõlab väga iseloomulikult autistile. On oluline mõista, et Einstein oli tavainimestest väga erinev.

Juba noorelt hakkas Einstein arvama, et Newtoni seadustest ei piisa klassikalise mehaanika seaduste ühendamiseks elektromagnetvälja seadustega. Selline seisukoht viis ta lõpuks erirelatiivsusteooria väljatöötamisele (http://et.wikipedia.org/wiki/Albert_Einstein).

Tema individuaalsus ja üldine intellekt oli teistest Aspergeritest kõrgem ja tema avastused tegid ta kuulsaks. Seetõttu tuleks eriti tähelepanelikult suhtuda inimestesse, kes meie arvates on erinevad, ning mõista, et olles erinev, võib inimene maailma näha teistmoodi ja teha seetõttu olulisi avastusi.

2.2 Amadeus Mozart Aspergeri-isikuna (27. 01. 1756- 5. 12. 1791).

Ka Amadeus Mozarti peavad autismispektri uurijad inimeseks, kellel avaldusid mõned kummalised Aspergeri sündroomile viitavad isiksuse jooned.

Foto 5. Wolfgang Amadeus Mozart

Wolfgang Amadeus Mozarti muusikaline anne avaldus juba varakult. Juba 5-aastaselt komponeeris ta oma esimesed muusikapalad, 6-aastaselt alustas kontsertreisidega Euroopa linnades. Temast sai Viini klassikalise koolkonna parim esindaja (<http://et.wikipedia.org/wiki/Mozart>).

Intellektuaalne andekus on paljude Aspergi-inimeste suurim rikkus ja asjaolu, mida tuleb igal juhul ära kasutada. Ka Amadeus Mozart on väidetavalt olnud suurte raskustega sotsiaalses suhtlemises, tema hälbelised näoilmed ja rahutud liigutused äratasid tähelepanu paljudes kaasaegsetes .

Mozarti kuulmine oli ülitundlik ja ta ei talunud liiga tugevaid helisid. Vali heli tegi teda füüsiliselt haigeks. Muud aruanded näitavad, et ta oli liiga aktiivne ja rahutu. Mozart ei suutnud jätkata intellektuaalset vestlust ning oli suhtlemisel hooletu ja oma hoolimatul viisil ka ebaviisakas. Tal esines sagedasi meeleolukõikumisi. Teda peeti ehholaalikuks, mis iseloomustab ka autiste. Christopher Gillbergi diagnoosikriteeriumide järgi võis tal olla sotsiaalse suhtlemise kvalitatiivne kahjustus (Gillberg ,2003, 21).

4. augustil 1782 abiellus Mozart Constanze Weberiga. Neil oli kuus last, kellest ükski ei abiellunud ja ühelgi polnud lapsi. Ka Mozarti iseloomustas teatud ükskõiksus suhetes lähedastega.

2.3 Isaac Newtoni Aspergeri-isikuna (4.01. 1642- 20.03. 1727).

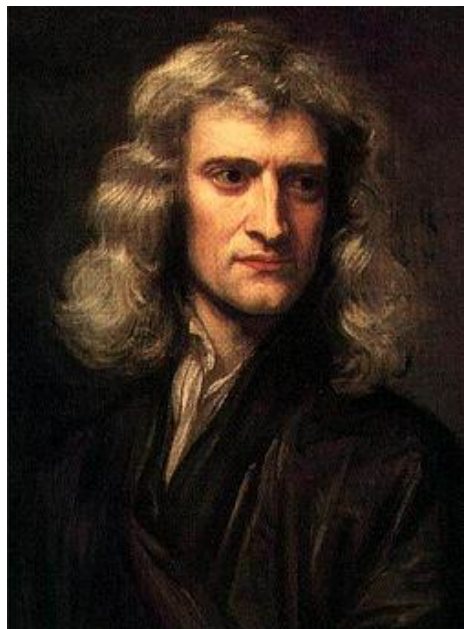

Foto 6. Isaac Newton

Newton töötas välja mehaanika üldised seadused, formuleeris ülemaailmse gravitatsiooniseaduse, tegi tähtsaid avastusi optikas ning pani aluse diferentsiaal- ja integraalarvutustele. Tema formuleeritud mehaanika põhiseadused said tänapäeva füüsika nurgakiviks. Ta sõnastas ka 3 olulist füüsikaseadust.

Ka Isaac Newtonil olid Aspergeri sündroomile iseloomulikud tunnused. Tal oli puudulik võime mõista sotsiaalseid suhtlemissignaale, ta oli väga vaikne ja sõnades lakooniline. Tal oli monomaanne huvi füüsika vastu, ta oli erakordselt keskendunud oma tööle ja teda oli raske sellest eemale saada.

Teistest erines ka ta ajataju, sageli unustas ta isegi söömise. See iseloomujoon on väga sagedane autistlikele inimestele.

Newtonit iseloomustas sundvajadus fokuseerida oma huvid ühele probleemile ning blokeerida kõik muu. Newtonit iseloomustas ükskõiksus inimlike kontaktide vastu, ta ei tundnud huvi sõprade vastu ning tal puudus võime leida kontakti teiste inimestega. Eriti iseloomustas teda võime teistele inimestele oma rutiini peale suruda. Näiteks, kui tal oli kavas loeng, siis pidas ta selle ära ka ilma kuulajateta.

Kõik ülaltoodud tunnused iseloomustavad Aspergeri sündroomiga isikuid. Aspergeri sündroomiga isikutel oma puuduliku paindlikkuse ja tihti hämmastava enesekeskusega on suuri raskusi tavalise eluga kohanemisel. Samal ajal on paljud neist loova mõtlemisega või kunstiandega. Aspergeri sündroomiga inimene on kõitev ja usutavasti inimsoo arengu seisukohalt eriliselt väärtuslik natuur (Gillber,2003,16).

2.4 Sündroomi avastaja Hans Asperger sündis (18. 02. 1906 - 21. 10. 1980)

Foto 7. H. Asperger teeb psühholoogilist testi patsiendile aastal 1940

Hans Asperger oli Viini lastepsühholoog, kes esimesena määratles Aspergeri sündroomi 1944. aastal. Ta uuris nelja poissi, tegi kindlaks nende käitumismallid ja võimeid, mida ta nimetas "autistlikuks psühhopaatiaks". Ilmnes sellele häirele iseloomulik muster, mille tunnustena ta nimetas "empaatia puudumist, võimetust leida ja hoida sõprust, ühekülgset vestlusmaneeri, kohmakust liikumisel." Asperger kutsus neid lapsi "väikesteks professoriteks", sest nende võime rääkida oma lemmikteemal väga üksikasjalikult, meenutas täiskasvanud teadlast. Talle on ette

heidetud, et tema diagnoos põhines ainult nelja poisi psüühika analüüsil, kuid dr Günter Krämer Zürichist, kes teadis Aspergeri põhjalikkust, väitis aga, et analüüsitud on üle 400 lapse.

Asperger oli veendunud, et paljud lapsed, kellel ta tegi kindlaks autismispektrihäired, suudavad kasutada oma andeid täiskasvanueas. Ühest tema poolt diagnoositud lapsest (Fritz V) sai astronoomiaprofessor.

Teise maailmasõja lõpul avati Aspergeri (autismi psühhopaatia) kool, mida juhatas õde Victorine. Sõja lõpus kooli pommitati ning õde Victorine sai surma. Kool hävis täielikult ja sellega koos ka palju Hans Aspergeri varasemaid uurimusi. See oli sündmus, mis väidetavalt põhjustas autismispektri häirete mõistmise edasilükkumise pikemaks ajaks.

Ka Hans Aspergeril endal ilmnis selle sündroomi tunnuseid: ta oli üksik laps, kes ei leidnud sõpru. Ta oli andekas keeltes; eriti oli ta huvitatud Austria poedi Franz Grillparzeri loomingust, kelle luulet ta sageli tsiteeris temast huvitatud klassikaaslastele. Talle meeldis end jälgida kolmanda isiku vaatenurgast. Ta näis viibivat oma mõtetes reaalsusest eemal, tema tähelepanu ümbritsevale keskkonnale oli minimaalne.

Asperger suri enne, kui tema uurimustöö tunnustuse leidis, sest tema saksakeelne töö ei olnud tõlgitud teistesse keeltesse. Termin "Aspergeri sündroom" sai populaarseks aastal 1981, kui Briti teadlane Lorna Wing selle oma artiklis avalikustas. Varem oli eelistatud teise autismiuurija Leo Kanneri töid.

Hans Aspergeri suri Viinis teisipäeval 21. oktoobril 1980.aastal 74-aasta vanuses ja ei elanud nii kaua, et oleks saanud näha oma töö tunnustamist.

Aspergeri originaalartikli esimene ingliskeelne tõlge ilmus 1981. aastal ja alles 1990. aastal sai Aspergeri sündroomist mõiste näiteks anglosaksi ja skandinaavia maade laste-, hiljem ka täiskasvanute psühhiaatrias (Gillberg ,2003 ,13).

2.5 Esimene tuntud Asperger- Adrian Lamo (sünd. 1981)

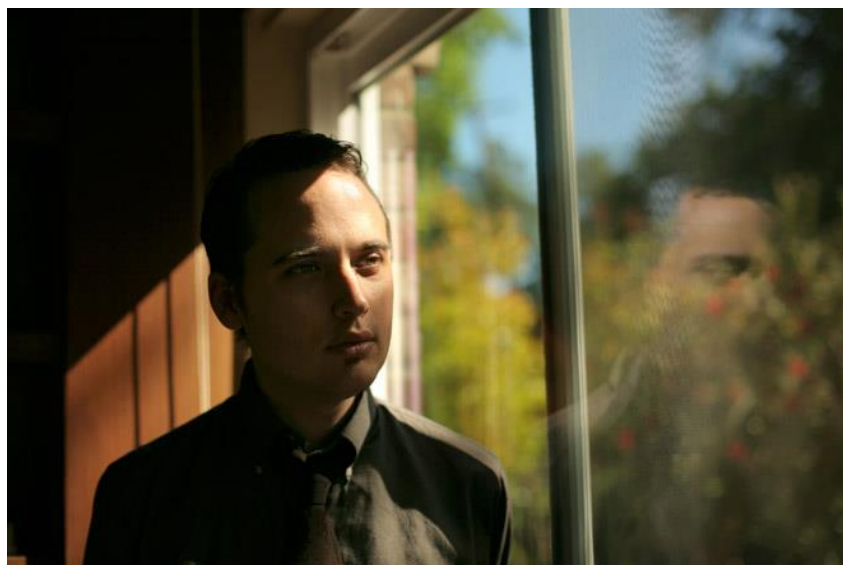

Foto 8. Adrian Lamo, esimene kuulsus, kellel ametlikult diagnoositi Aspergeri sündroom.

Rahvasuus nimetati teda „kodutuks häkkeriks“ tema elustiili pärast, Lamo veetis enamiku oma ajast diivanil netis surfates, kükitades sageli mahajäetud hoonetes ja internetikohvikutes, kus sai kasutada arvutit.

Ta kasutas ära avalike raamatukogude ja ülikoolide arvutivõrkude turvaauke.

1990-ndate keskel sai Lamo vabatahtlikuna tööd gei- ja lesbimeedia firmas PlanetOut.com. Ametnikke ja arste üllatas tema ebatavaline käitumine ning peagi pärast mõningasi uuringuid diagnoositi tal Aspergeri sündroom.

Tema puhul on tegemist esimese kuulsa inimesega maailmas, kellel diagnoositi Aspergeri sündroom.

Adrian Lamo tarvitas aga narkootikume ja sai aastal 2001 amfetamiini üledoosi.

Albert Einsteini ja Amadeus Mozarti diagnoosis võib kahelda, Hans Asperger diagnoosis end ise ja Adrian Lamo uuringud kinnitasid selle sündroomi kui diagnoosi. Selgub, et Aspergeri sündroom pole inimeste maailmas uus nähtus, küll aga suhteliselt uus diagnoos, mida on uuritud umbes 20-30 aastat.

3 EMPIIRILINE UURIMUS

3.1 Eesmärgid ja ülesanded:

Empiirilise uurimuse eesmärgiks on intervjuuerida Aspergeri sündroomiga isikuid, et selgitada välja põhilised viisid nendega suhtlemiseks.

Ülesanded:

1. Leida 5 isikut, kellel esineb Aspergeri sündroom.
2. Koostada intervjuu küsimustik.
3. Intervjuuerida respondendid
4. Analüüsida tulemusi

3.2 Metoodika ja valim:

Uurimuses on kasutatud intervjuumeetodit, mille eelis teiste andmekogumismeetodite ees on paindlikkus, võimalus andmekogumist vastavalt olukorrale ja vastajale reguleerida. Intervjuu eeliseks on ka asjaolu, et intervjueeritavad on nõus uurimuses osalema ja neid võib uuesti küsitleda, kui on vaja andmeid täiendada. Selle meetodi kasutamisel on vaja arvestada olukorda, milles küsitlus toimub. Tegemist on kvalitatiivse uurimusega.

Intervjuu on ainulaadne andmekogumismeetod, sest siin ollakse uuritavaga vahetus keelelises interaktsioonis. See seik võib olla uurimuse eeliseks, aga samuti ka puuduseks. Suurimaks eeliseks peetakse ainekogumise paindlikkust (Hirsjärvi jt., 2010, 191).

Intervjuu meetodi puhul on kvalitatiivses uurimuses kõige tähtsam isikuid, kohti ja sündmusi täpselt kirjeldada. Valiidsus (mõõtevahendi võime mõõta just seda, mille mõõtmiseks see on mõeldud) tähendab sel juhul kirjelduse ning sellega seotuid seletuse ja tõlgenduse kokkusobivust. (Hirsjärvi jt. 2004, 214) Käesoleva uurimuse valiidsust tõstab asjaolu, et uurimuse kirjutanu on ise Aspergeri-sündroomiga ja seetõttu mõistab olemuslikult kirjeldada ja analüüsida intervjuu käigus saadud vastuseid.

Uurimusse kaasati 5 inimest vanuses 16 – 21, kellel on ametlikult diagnoositud Aspergeri sündroom (informatsioon sellest on saadud antud isikutelt isiklike sidemete kaudu). Grupi sooline jaotuvus oli 1 tüdruk ja 4 poissi, milline suhe ongi tavaline Aspergeri sündroomiga isikutel.

Vestlused toimusid individuaalselt, iga intervjuu kestis umbes 1 tund. Uuritavatel paluti vabas vormis vastata intervjuu küsimustele, vastused registreeriti kirjalikult. Tegemist oli teemaintervjuuga, mis viidi läbi individuaalintervjuuna.

3.3 Arutelu tulemused

Kõik intervjueeritavad vastasid meelsasti küsimustele. Analüüsimisel on kasutatud intervjueeritavate eristamisel numbreid 1,2,3,4,5.

Vastused osutusid küllaltki sarnasteks ning jaotusid küsimuste kaupa järgnevalt:

Milliseid probleeme, mis on tingitud Aspergeri sündroomist, tooksite välja oma igapäevaelust?

Respondent nr.1: suhtlemisbarjäär võõraste inimestega - ei leia ühiseid teemasid, kohmakus, kohmetus.

nr.2: Suhtlemisraskused, silma vaatamine, sotsiaalterminoloogiast aru saamine. Huvid on mõnikord teistele igavad, ei meeldi esitluste tegemine (seismine, seletamine, teema võib olla ebahuvitav). Ei sobi suur suhtlusring, peod, õpetajast arusaamine (vahetevahel); grupis suhtlemine on raske, käeline tegevus on raskendatud.

nr.3: Kangekaelsus, kõik uued olukorrad on ebamugavad (on kinni vanades ja juba tuttavates olukordades); isiklik ruum on ülitähtis, tahab et teistele oleks tema huvid tähtsad, silma vaatamine on ebamugav.

nr.4: Mõõdarääkimised teiste inimestega (teised ei saa jutust samamoodi aru kui ta ise), teksti mõistmine raskendatud, ei meeldi kiledad, heledad hääled. On lõhnatundlik, liiga ekstremaalne suhtumine füüsilisse kontakti, silmast-silma kontakt ebamugav.

nr.5: Suhtlemisraskused inimestega, eriti seltskonnas, kodust väljas on vaja tugiisikut, et paremini toime tulla, kaugus teisest inimesest on oluline.

Kuidas tulete selle diagnoosiga elus toime?

nr.1: Eluga toimetulemist otseselt ei takista, aga täielikust õnnest on veel puudu oma perekond, selle saavutamiseks on vaja õige inimene leida ja seda on suhtlemisbarjäärid seni tundunud takistavat.

nr.2: On teatud isikud, kellele toetuda - see teeb elu kergemaks. Õpetajad abistavad- tundide suhtes saab õpetajaga varem kokku leppida, aitab ka oma hobidega tegelemine.

nr.3: Ma ei oska öelda, enam-vähem saame hakkama.

nr.4: Ülisuur tähelepanu vajadus, silmatorkav käitumine on mulle iseloomulik

nr.5: Käin spetsialistide ja psühholoogide juures, tasakaalu aitab hoida sõber (konfliktide lahendamine).

Mida saab teha selleks, et tulla paremini toime?

nr.1: Lahendusi otseselt ei tea, aga õlle joomine teeb suhtlemise kergemaks). Üldiselt oleneb ka kaaslasest: kui teine on aktiivne ja avatud, siis on kergem suhelda. Tegelemine oma ülikoolis õpitava erialaga aitab lõõgastuda.

nr.2: Ei teagi kohe, võib-olla oleks vaja, et õpetajaid rohkem koolitatakse, et nad oskaksid selliste inimestega arvestada; parimate sõpradega suhtlemine – seal saab olla grupis juhtfiguur; on hea sõber (sugulane), kellega saab kõike arutada; meeldib ise teisi aidata, et vastastikune mõistmine oleks parem; valida tegevusala, mis huvitab ja hästi läheb, kus saab oma tugevaid külgi rakendada.

nr.3: Jälgida rohkem enda käitumist, kui ainult viitsimist oleks sellega tegeleda.

nr.4: Erinevat laadi teraapiad, nõustamised, tuleb inimestega rohkem suhelda, enda emotsioonide väljaelamine on vajalik.

nr.5: Abi on spordist (pikad maad jalgrattasõitu) ja jalutamisest. Ravi selle kohta ei tea.

Mida oskate väga hästi?

nr.1: Politoloogia, rahvusvahelised suhted.

nr.2: Lennundus, ajalugu, inglise keel. Mingil määral IT valdkonnad, orienteerumine, täpselt ajast kinnipidamine, kalkuleerimine, füüsikas ajamõiste analüüsimine ja liikumises hindamine.

nr.3: Ehitamine, leiutamine.

nr.4: Oskan igas valdkonnas kaasa rääkida, kuid eriti hästi kehakeelt lugeda. Meeldib luuletada, astronoomiat, füüsikat ja esoteerikat harrastada.

nr.5: Tunnen peast kõiki tähtkujusid, oskan inimeste nägusid joonistada.

Kuidas tulete toime teiste inimestega suhtlemisel?

nr.1: Praegu ongi kõige raskem suhtlemine vastassooga. Varem oli avalik sõnavõtt ka raske, isegi seminaris, nüüd tunnen end kindlalt, sest tean oma eriala hästi.

nr.2: Kuidagimoodi. Kuigi keerukalt. Vaikselt, viisakalt. Tülide lahendamine on raske – ignoreerimisest on abi (teine osapool võib minna liiga ägedaks.) Vigu suudan tunnistada. Konkureerimine ei meeldi, kuid vajadusel teen seda, pilkkontakti hoidmine ei sobi, muidu olek vaba.

nr.3: Kui viitsin, saan hakkama.

nr.4: Tulen hästi toime. Mul on ülisuur tähelepanuvajadus. Emotsionaalsus ning suhtumine on ületähtsustatud. Teiste diagnoosikaaslastega saan ülihästi läbi.

nr.5: Tulen toime teiste inimeste abiga (tähendab, et neid inimesi, keda hästi tean ja tunnen, nemad aitavad mind), muud ei oska öelda.

Tähelepanekud vastajate kehakeele kohta:

nr.1: Tavaline käitumisviis, midagi erilist ei ilmnenu, mida saaks esile tõsta.

nr.2: Pilkkontakti hoidmine ei sobi, muidu näib olek vaba.

nr.3: On endassetõmbunud, intervjuu ajal joonistab omaette, vastates hääli kõrgendatud, pilkkontakti võtab raskustega.

nr.4: Pilkkontaktiga on raskusi, ärev, higistav, mängib põialdega.

nr. 5: Vastates liigub ruumis kindlas ringis, istuda ei soovi. Küsimuse kuulamiseks peatub ja vaatab silma nagu kass.

3.4 Järeldused

Esimese küsimuse vastuste põhjal näeme, et mitmel vastajal esines sarnaseid probleeme: enamus intervjueritavatest kurtis suhtlemisprobleeme, esinesid raskused seltskonnas, kramp avalikul esinemisel. Mõnel vastajal olid probleemiks ka uued olukorrad ja uued kohad, mõnel inimesel olid häirivaks mõjuriks ka suhteliselt tavapärased helid, mida teised ei kuule või ei märka.

Toimetulekuviisid on erinevad: osa vastajatest on kohanenud ja ei erine oluliselt keskmisest inimesest, osa on välja arendanud isikupäraseid viise toimetulekuks (nt. kaasvestlejaga pilkkontakti kontrollimine). Mõningad väldivad keerulisi situatsioone, mõnel on vajadus kaasinimeste järele.

Abi on ka sellest, kui leida meelepärane tegevus ja pühendada end sellistele valdkondadele, kus saab kasutada oma tugevamaid külgi: mälu, analüüsioskust, järjekindlust ja pühendumist.

Kuna suhtlemine on selles eas inimestele oluline, siis enamus vastanutest püüavad ka ise aktiivsed olla: osaleda spetsialistide korraldatud suhtlusgruppides, kasutada rohkem võimalusi eakaaslastega suhtlemiseks.

KOKKUVÕTE

Iseseisva diagnoosina on Aspergeri sündroom ainult paarkümmend aastat vana, seetõttu ei ole üldsusel infot, kuidas nimetatud sündroomiga isikutega suhelda. Aspergeri sündroom on üks autismispektri häiretest, mis on oma nime saanud Hans Aspergeri nime järgi, kes selle esimesena diagnoosis.

Autism sotsiaalses mõttes on keeruline eripära, mis takistab suhtlemist.

Aspergeri sündroomiga isikutel on kalduvus suhtlemisel käituda teisiti, kui me tavainimestena harjunud oleme. Nad kogevad maailmas olevat samuti, kui teised inimesed, kuid tõlgendavad informatsiooni teisiti. Selline võime on inimsoo arengu seisukohalt vajalik. Aspergerid on teatavas mõttes automaatses seisundis, kuid vaimseid protsessid ikkagi toimuvad, nende meeletaju ning valikute või valikukäitumise vahel on erakordselt omapärane side.

Käesolev uurimus täitis eesmärgid, sest selgusid nii Aspergeri sündroomi olemus kui ka sümptomid. Üldsus peaks teadma, et selle eripäraga inimestega tuleb suhelda mõistvalt nende käitumismalle arvestades.

Ajaloost on teada rida kuulsusi, kes on näivalt Asperger-isikud ja seetõttu võib-olla ongi nende panus teadusesse ja kunsti nii muljet avaldav.

Diagnoosimine on keerukas ja vajab hoolsat kontrollimist, tüüpilised sümptomid esinevad eelkõige kooliealistel lastel.

Poiste hulgas on selgeid sümptomeid rohkem kui tüdrukutel. Empiirilisest uurimusest selgus, millised probleemid esinevad Aspergeri sündroomiga isikutel, kuidas nad on endaga toime tulnud ja missugust abi nad ootavad teistelt ühiskonnaliikmetelt.

Kui Aspergeri sündroomiga isikuid mõista ja nende sulandumist ühiskonda oskuslikult toetada, suudavad nad oma andeid kasutada endaga toimetulekuks ja olla ühiskonnakasulikud.

Käesoleva töö käigus sai uurimuse kirjutama lisateavet oma probleemidega toimetulekus, lisandus enesekindlust ja kompetentsi.

LISAD

Lisa 1. Intervjuu küsimused

1. Milliseid probleeme, mis on tingitud Aspergeri sündroomist, tooksite välja oma igapäevaelust?
2. Kuidas tulete selle diagnoosiga elus toime?
3. Mida saab teha selleks, et tulla paremini toime?
4. Mida oskate väga hästi?
5. Kuidas tulete toime teiste inimestega suhtlemisega?

KASUTATUD KIRJANDUS

1. L.Coates ,Famous People with Aspergers, URL: <http://www.asperger-syndrome.me.uk/people.htm>
 - a. (13. novembril 2012)
2. URL http://autism.lovetoknow.com/Adult_Autism_Symptoms (11. jaanuaril 2012)
3. Gillberg ,C. 2003. *Aspergeri sündroom*. Tallinn: Meditsiina
4. Jakobson ,A. 2013. *Aktiivsuse- ja tähelepanuhäire-müüdid ja tegelikkus*. Akadeemia nr3, lk 519-544.
5. Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara. P. 2004. *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Meditsiina
6. URL <http://www.autismeesti.ee/index.php?id=47> (11. jaanuaril 2012)
7. Kikkas, E. 2011. *Ajaloolised tegelased ja tavalised sümptomid* (suuline informatsioon).
8. URL <http://en.wikipedia.org/wiki/Autism> (11. jaanuaril 2012)
9. URL <http://www.wired.com/threatlevel/2010/05/lamo/> (29. mai 2013)
10. URL <http://www.autismweb.com/signs.htm> (11. Jaanuaril 2012)
11. URL http://en.wikipedia.org/wiki/Historical_figures_sometimes_considered_autistic (11. jaanuaril 2012)